

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 SPALIO 7 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 194 (35)

53-iasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

DAIVA LITVINSKAITĖ

Tikriausiai nesuklysiu teigdamą, jog Santaros – Šviesos konferencija tapo „intelektualių tiltu“ (skolinuosi metaforą iš dr. Laimono Briedžio konferencijos metu skaitytos paskaitos), jungiančiu skirtinguose krantuose esančius žmones, susirenkančius pasiklausti ir pasidalinti savo mintimis įvairiomis aktualiomis temomis. Prof. Algis Mickūnas, nebe pirmus metus viešintis Lietuvoje organizuojamose Santaros – Šviesos konferencijose, tvirtino, jog konferencija tokia populiari, kad tradicinėje susitikimo vietoje Anykščiuose trūksta vietos ir dažnai žmonės atvažiuoja su palapinėmis. „Buvome kamienas, dabar esame šaka“, — dalijosi išpuodžiaus iš Lietuvos Mickūnas Pasaulio lietuvių centre, Lemonte, taip pat gausiai susirinkusiai prelegentų ir klausytojų auditorijai.

Šiomet kiek sutrumpėjusį Santaros – Šviesos federacijos suvažiavimą, prasidėjusį ne ketvirtadienio popietę, bet penktadienio rytą, pasveikino ir konferenciją atidarė Horstas Žibas. Prieš pradėdant paskaitų dalį, buvo prisimintas ir tylos minute pagerbtas amžinybėn iškeliavęs bendražygis, ilgametis A. Mackaus knygų leidimo fondo vadovas Gintautas Vežys.

Pirmąjį pranešimą „Dabarties klajoklinė civilizacija“ pristatė prof. Algis Mickūnas, kalbėjęs apie neišvengiamus klajoklinių civilizacijų susidūrimus praeityje ir dabar. Pasak Mickūno, gyvenimas yra nuolatinis klajojimas, turintis tikslą — užkariauti. Kaip pavyzdį, filosofas analizavo klajoklių arijų genties gyvenimą ir savęs įteisinimo būdus kitose gentyse, pasirinkdamas šios genties elgesio modelį dabartiniam Vakarų ir Rytų santykiams paaiškinti. Civilizacijos, anot Mickūno, yra autokratinės ir netoleruoja priešgyniavimo, jos trokšta paklusnumo. Tokia tendencija

atsispindi Vakarų ir Rytų klajoklinėje sąmonėje. Pagrindiniu skirtumu tarp šių civilizacijų mitologiniame lygmenyje Mickūnas įvardijo Prometejo ir Liuciferio mitus, kur pirmasis atspindi demokratišką Vakarų mąstymo modelį — autoritetas negali teisti, tiesa turi būti diskutuojama viešai. Tuo tarpu Rytai, kur absoliučią sprendimo galią turi imperatorius, prilygstantis Dievo įpėdiniui žemėje, yra autokratiški. Vakarų sekuliarus gyvenimas užtikrinantis gerovę, sunaikina dvasinį pasaulį. Toks gyvenimo būdas Rytų konstatuojamas kaip blogis, todėl civilizacijų sandūris yra neišvengiamas, kuo galima įsitikinti ir šiandien.

Tema „Lietuviškos Sinclair *Džiunglės*“ kalbėjo PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje profesorius Giedrius Subačius, kuris susirinkusios auditorijos buvo įvertintas kaip puikus detektyvas. Neseniai išleidęs studiją

apie lietuviškąsias realijas Sinclair romane, sukėlė romane pavartoti lietuviški žodžiai, kurių rašyba 1905 metais išspausdintame periodiniame žurnale ir 1906 metais išleistoje knygoje skyrėsi. Vienas galvosūkis paskatino dar daugiau klausti — kodėl romano herojai buvo pasirinkti lietuviai, iš kur autorius galėjo gauti informacijos apie juos, nes pats lietu-

vių kalbos nemokėjo, nors buvo pasiryžęs išmokti, kas galėjo būti lietuviškų vardų savininkai. Pasidalijęs šiais atradimais, Subačius, pasitikėdamas Sinclair Čikagos skerdyklų apylinkių aprašymų objektyvumu, taip pat pabandė surasti romane minimų vietų pėdsakus, įdomų ir gyvą pasakojimą iliustruodamas vaizdine medžiaga.

British Columbia–Vancouver universitete daktaro laipsnį apsigynęs ir ten dėstantis, Laimonas Briedis pristatė paskaitą „Vilnius Europos susikirtimų erdvėje“. Pasak prelegento, Vilnius yra dvilypis miestas, sunkiai telpantis į definicijų rėmus. Svarbus faktas, jog seniausiose istoriniuose dokumentuose jis pavadintas dviem skirtingais pavadinimais. Toks miesto dvilypis-kumas, ar, anot Mickūno, klajokliškumas, tęsiasi iki šių dienų — Vilnius, saugantis įvairių kultūrų istoriją ir patirtis, sunkiai leidžiasi lokalizuojamas: Vilnius, kaip italų baroko atspindys, kaip žydų tautos centras, siejamas su pietine Europa, bet kartu tai šiaurisiai nutolusi vieta, kur maždaug 600 metų praktikuojamas islamas. Dėl kultūrinių elementų, religinio įvairumo Vilniaus miestas buvo apibūdinamas miesto – švytuoklės, skrajojancio olando, miesto kaip tilto meta-

Nukelta | 2 psl.

Santaros-Šviesos federacijos suvažiavimas — 2006 m. Nuotrauka Daivos Litvinskaitės.

Darius Kuolys, Julius Šmulkštys ir Zenonas Rekašius.

Nuotrauka Jono Kuprio

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- 53-iasis Santaros-Šviesos suvažiavimas
- Robertas Keturakis
- Dar du ateitininkijos didieji
 - Išeivijos archyvai
 - problemos ir situacijos

Laimonas Briedis

Neringa Klumbytė

Diana Mincytė

Giedrius Subačius

Undinė Uogintaitė

Visos nuotraukos Daivos Litvinskaitės

Suvažiavimas

Atkelta iš 1 psl.

foromis. Viena pagrindinių priežasčių, kodėl Vilnius netapo komerciniu centru, kaip Ryga ar Karaliaučius, Briedis įvardijo labai prastą susisiekimą, tačiau situacija pasikeitė 1964 metais, nutiesus geležinkelį. Tuomet Vilnius tapo tranzito centru. O dabar daug turistų pritraukiantis Vilnius dažnai pastarųjų tituluojamas kaip „Party capital of Europe“.

Penktadienio popietinėje programos dalyje politinius klausimus paskaitoje „Lietuvos politinė apžvalga“ analizavo Julius Šmulskštys. Trumpai apžvelgęs Lietuvos politinę padėtį, Šmulskštys susikoncentravo ties partijų programų ir ideologijų problemomis. Prelegento nuomone, Lietuvos politinė sistema yra jauna ir nestabili. Nors tvirtai politikai išgalėti reikalingas partijų ideologijų stabilumas ir ilgalaikiai interesai, tačiau taip nėra. Trintis tarp buvusių partijų okupacijos metais ir susikūrusių atgavus nepriklausomybę atskleidė pastarųjų politinės patirties stoką. Lietuvos partijos, Šmulskščio nuomone, yra be aiškos ideologijos arba ji yra chaotinė: partijas keisti gali ne tik jų nariai, bet ir vadai. Trumpalaikiai interesai ir vadovų ambicijos, nuosaikumo stoka, charizmatinių vadovų atsiradimas lėmė populizmo triumfą Lietuvoje ir pasmerkė koaliciją krizei. Naujai susiformavusi koalicija, Šmulskščio žodžiais tariant, panaši į senąją,

Jonas Dovydenas
Nuotrauka Jono Kuprio

nors juntamas charizmatinių vadų sumažėjimas.

Prof. Vytauto Kavolio atminimo popietę Arvydas Reneckis klausytojams pristatė du interviu su profesoriumi, nufilmuotus prieš 16 metų. Pirmajame pokalbyje, filmuotame ramioje namų aplinkoje, Reneckis kalbino Kavolį pasidalinti apmąstymais apie lietuvių išeiviją, jos gyvenimą svetur ir santykį su praeitimi. 1989 metais Pasaulio lietuvių centre vykusio lietuvių simpoziumo metu

Reneckis dar kartą pakvietė profesorių pasidalinti savo mintimis apie egzilį.

PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje prof. Violeta Kelertienė dalijosi prisiminimais, patirtimis ir mintimis apie prof. Rimvydą Šilbajorį. Kelertienės požiūriu, Šilbajoris buvo užduras žmogus, tikras žemaitis, nenoriai kalbėjęs apie save, labai daug dirbdavęs. Nors profesorius apsigynė doktoratą iš slavų kalbų ir literatūros, žavėjosi ir studijavo anglų literatūrą, tačiau visą kūrybinę energiją atidavė lietuvių literatūrai. Skaitytojų buvo greitai įvertintas kaip subtilus kritikas, žodžio meistras, o jo nuširdus, atviras ir jautrus santykis su tekstu žavėjo skaitytojus, kuriems Šilbajorio kritikos darbai tapdavo atskirais meniniais kūriniais.

Penktadienio vakarinės programos metu fotografas Jonas Dovydenas rodė Afganistane esančių lietuvių nuotraukas. Lakūno patirtimi ir išpūdingais pasiekimais pasaulyje dalijosi lakūnas Jurgis Kairys.

Šeštadienio rytinę programą pradėjo dr. Neringa Klumbytė, susirinkusiems klausytojams pristatiusi intriguojančiai skambančią paskaitą — „Tarybinių“ dešrelių renesansas“. Pranešėjos duomenimis „tarybiniai“ mėsos gaminiai yra geriausiai vartotojų vertinami ir perkamiausi Lietuvoje. Nėra abejonės, kad produktų paklausą lėmė prekės pavadinimas, todėl pranešėja gilinosi į tokio populiarumo priežastis. Klumbytės kalbinti pašnekovai Lietuvoje neneigė perka šiuos produktus todėl, kad tai yra nostalgija tų laikų, kai maisto gaminiai buvo pigūs ir gaminami iš natūralių produktų. Pirkėjai šiandien pirkdami

„tarybinius“ produktus žino, kad jų skonis skirsis nuo ankstesniųjų, bet jie perka vildamiesi gauti kokybišką, natūralų produktą, sukeliantį asociacijas su geriausiais tų laikų atsiminimais. Tačiau tokią posovietinę jauseną ir dabarties kritiką, Klumbytės manymu, jaučia ne visi.

PLB Lituanistikos katedros Illinois universitete Čikagoje doktorantūros programą studijuojančios Daivos Litvinskaitės pranešimas buvo tarsi prof. Subačiaus paskaitos apie Sinclair *Džiungles* tęsinys. Litvinskaitė lygino 1906 metais išleistą Sinclair romaną su 1908 metais New York išspausdintu Vinco Dausio vertimu. Nors, pasak pranešėjos,

Daiva Litvinskaitė
Nuotrauka Jono Kuprio

Bronius Abrutis, Arvydas Tamulis, Danutė Bindokienė, Zenonas Rekašius ir Dalia Cidzikaitė. Nuotrauka Jono Kuprio

romanas į lietuvių kalbą buvo išverstas tris kartus ir susilaukė dviejų perleidimų, tačiau Lietuvoje jis beveik nežinomas, reta biblioteka turi bent vieną knygą. Tokį romano nepopuliarumą galėjo nulemti įvairios priežastys, o viena jų – prastas vertimas. Litvinskaitė, remdamasi tektais, nustatė, jog vertėjas, būdamas socialistas, kreipė dėmesį į romano ideologinę pusę, bet nevertino meninės, todėl praleido daug teksto. Be to, vertėjas negalėjo išlikti abejingas Sinclair aprašomiems lietuvių vargams ir stengėsi pakoreguoti lietuvių įvaizdį, praleisdamas autoriaus ironiją, aprašymus, tropus.

Šeštadienį prie apvalaus išeivių spaudos stalo pasidalinti nuomonėmis ir atsakyti į išeivių spaudai aktualius klausimus susirinko savaitrašio Amerikos lietuvis vyr. redaktorius Bronius Abrutis, dienrašio *Draugas* vyr. redaktorė Danutė Bindokienė, žurnalo *Lituanus* administratorius Arvydas Tamulis ir *Akiračių* red kolegijos narys Zenonas Rekašius. Klausimus uždavė ir diskusiją moderavo dr. Dalia Cidzikaitė. Jai paklausus, ar išaugo susidomėjimas išeivių spauda, nes spaudos gretos pasipildė naujais leidiniais, pašneko vai nebuvo optimistiškai nusiteikę. Visi sutiko su nuomone, jog dauguma leidinių yra reklaminiai ir ateities neturi. Kita vertus, be reklamų leidiniai negali apsieiti, nes pagrindinė išeivių spaudos problema – nuolat krintantis prenumeratorių skaičius. Dėl finansinių problemų iš spaudos akiračio pasitraukė *Darbininkas*, suretėjo *Dirvos* numeriai. Užklausti, kaip tiražo problemas sprendžia leidiniai, kaip pritraukia skaitytojus, Tamulis teigė, jog geras sprendimas yra leidinio internetinis variantas. Bindokienės nuomone, leidinys turi nuolat keistis, tačiau reikia taikytis prie savo skaitytojų rato poreikių. Tam pritarė ir Abrutis, prabilęs apie numatomas ateities planus, vienas iš kurių yra kito išeivijos spaudos santykio su Lietuva ieškojimas.

Popietinę šeštadienio konferencijos dalį pradėjo prof. Undinė Uogintaitė, kalbėjusi apie netradicinį lietuvių dramaturgą, postmodernistą, pirmosios lietuviškos absurdo dramos autorių Kostą Ostrauską. Profeserė sutiko, jog dramaturgo kūrybą analizuoti nėra lengva, ypač su studentais, bet labai įdomu. Ostrausko kūrybą, prelegentė prisipažino, atradusi ne taip seniai, o pirmą kartą kursą skaitė 1995 metais Vilniaus pedagoginio universiteto stu-

dentams. Konferencijos klausytojams, pasiremmdama atskirų dramų analize, Uogintaitė atskleidė dramaturgo kūrinį viziją, pagrindines temas ir motyvus, paaiškino rašymo techniką, dramų kompoziciją. Uogintaitė pastebėjo, kad Ostrauskas labai atidus detalėms, jo dramose gausu aliuzijų į kitus tekstus, todėl sunku pastatyti spektaklį pagal dramaturgo sumanymą, neiškreipiant autoriaus vizijos. Baigdama paskaitą Uogintaitė džiaugėsi teatro sambūrio „Žaltvykslė“, vadovaujamo Ilonos Čiapaitės, „Gyveno kartą senelis ir senelė“ pastatymu, kuriuo po įdomios paskaitos šeštadienio vakare galėjo pasidžiaugti susirinkę žiūrovai. Pirmą kartą spektaklis buvo rodytas Balzeko muziejuje vakaro, skirto Ostrausko jubiliejui paminėti, metu.

Illinois universitete Urbana – Champaign dėstanti dr. Diana Mincytė kalbėjo apie globalizacijos įtaką maisto industrijai Lietuvoje, o tiksliau – pieno produktų rinkai, ir jos padarinius. Mincytės pastebėjimu, maisto globalizacija Lietuvos ekonomikai yra svarbus veiksnys, daug prekių yra eksportuojama, todėl jos turi atitikti tam tikrus standartus. Globalizacijos dėka atsiradę pokyčiai lemia ūkininkų technikos modernizaciją, pieno produktų kokybę, kuri turi atitikti europinius standartus, o su jais ir kintančią lietuvių dietą. Tačiau, paradoksalu: globalizacija, skatinanti ekonominį augimą, sukurianti palankią aplinką maisto rinkai visame pasaulyje, sukuria neformalius maisto tinklus, tokius kaip maisto produktų pirkimas turguje ar pieno produktų pardavimas miesto kiemuose tiesiog iš ūkininkų rankų. Lietuvos maisto industrijos padangėje susiformuoja naujas reiškiny, kaip pasitikėjimas savo užauginto, pagaminto maisto kokybe, atsiranda poreikis palaikyti santykį su savo klientais, kuris, anot prelegentės, sustiprina socialinius ryšius.

Šiais metais iš Lietuvos atvykęs svečias, Piliiečių visuomenės instituto direktorius, buvęs Lietuvos Respublikos kultūros ministras, buvęs LR prezidento Valdo Adamkaus patarėjas dr. Darius Kuolys paskaitoje „Lietuviai ir valstybė: nepriklausomybės metų patirtis“ kalbėjo apie visuomenės ir valstybės santykio problemas. Kuolys pritarė Šmulkskio išsakytai nuomonei, kad partijos Lietuvoje be ideologijos, tačiau pabrėžė, jog ir pati visuomenė neideologizuota, nerefleksuojanti praeities

Scena iš K. Ostrausko „Gyveno senelis ir senelė“ – „Žaltvykslės“ grupė.

Nuotrauka Jono Kuprio

patirties, tikinti, jog visos problemos išsprendžiamos kylančios ekonomikos lygiui. Kaip keitėsi valstybės supratimas ir piliečių lūkesčiai, rodo valstybės apibūdinančios metaforos: 1988-1991 metais valstybė buvo įsivaizduojama kaip aukuras, kuriam turėjo būti aukojami asmeniniai interesai. Po 1992 metų įsitvirtino valstybės kaip rūpestingos motinos vaizdinys, o dabar valstybė suvokiama kaip akmuo laisvai asmenybei. Toks valstybės traktavimas gimdo neigiamą požiūrį į ją, skatina įvairias problemas kaip emigraciją, alkoholizmą ir pan. Ideologijos nebuvimas lemia nepasitikėjimą partijomis ir vyriausybe, pavyzdžiui, Kuolio duomenimis, per 16 nepriklausomybės metų 700,000 rinkėjų nedalyvauja rinkimuose. Pasirėmęs sociologiniais tyrimais, 2005 m. atliktais jo vadovaujamo

Piliečių visuomenės instituto, Kuolys be kitų dalykų paminėjo, jog lietuvių, kurie tapatina save su Lietuva, 2005 m. gerokai sumažėjo. Ką kas daugiau lietuvių tapatinasi su lokalia gyvenamąja erdve. Norėdama išvengti, ar bent sumažinti šias problemas, visuomenė, Kuolio įsitikinimu, turėtų sekti ir analizuoti tiek pačios Lietuvos, tiek jos piliečių pokyčius gyvenime.

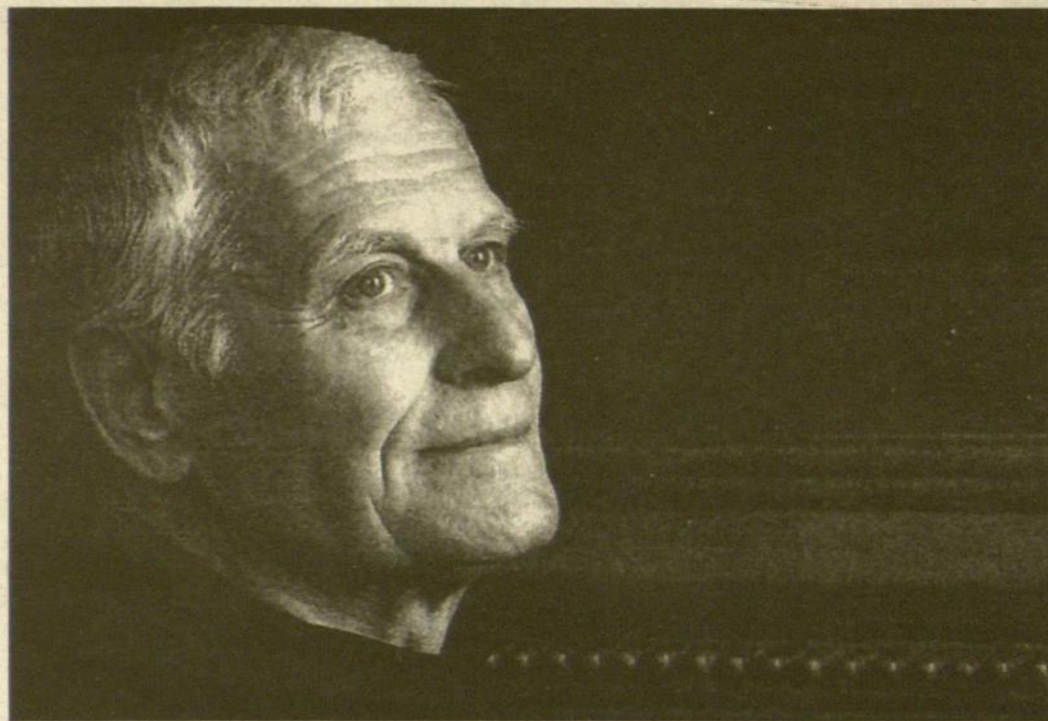
Dariaus Kuolio paskaita sulaukė audringos publikos reakcijos, klausimų ir komentarų. Susitikimas ir pokalbis su svečiu buvo pratęstas sekmadienio popietę. Jo metu Kuolys atsakinėjo į susirinkusiųjų klausimus, dalijosi savo patirtimi. Diskusijoms pasibaigus, 53-iasis Santaros – Šviesos suvažiavimas buvo uždarytas, sugiedojus Lietuvos himną. Atsisveikinta iki kitų metų. □

Santaros – Šviesos federacijos suvažiavimas. Nuotrauka Jono Kuprio

Robertas Keturakis:

„Jonas Aistis gyvena manyje kaip ir mano tėvynės likimas“

Šią vasarą Robertui Keturakiui – ne tik pripažintam poetui, bet ir publicistui, eseistui, vadinamam vienu produktyviausių Kauno rašytojų – buvo įteikta Jono Aisčio (1904 – 1973) literatūrinė premija.

Laureato teigimu, Jono Aisčio premija jam esąs didelis, labai reikšmingas įvertinimas, kuriame jaučias ne tik įpareigojimą, bet ir išpėjimą: poezija pasiekama ne stebuklais ir miklia ekvilibristika. „Poezija pasiekama giliu grožio jautumu ir gyvenimo pilnatvės siekiu, kur įprasti aukštai ir žemai ne tik papildo, bet ir gelbsti vienas kitą“, – sakė poetas.

R. Keturakis teigia, kad jį ir iškilų lietuvių lyriką J. Aistį siejantis galimas ryšys, liečias ne tik jų kūrybą, bet ir mūsų tautos likimą. „Ką reiškia Jono Aisčio teiginys: lietuvių istorijos tąsa buvo netąsi, lietuvių istorija buvo palikta saviškai? – retoriškai klausia R. Keturakis. – Vadinasi, J. Aistis gyvena manyje, kaip ir mano tėvynės likimas. Ir lėkštas man atrodo vieno garsaus literatūrologo teiginys, kad svetimybėje poeto talentas patyrė diminuendo užkratą“.

J. Aisčio literatūrinė premija – tai jau ne pirmasis gausios R. Keturakio kūrybos įvertinimas. 1988 metais jis tapo Poezijos pavasario laureatu, taip pat yra apdovanojamas Riterio kryžiumi bei Santakos garbės ženklu. Tačiau poetas teigia nesąs iš tų, kurie sureikšmina apdovanojimus: „Nors ir brangūs šie įvertinimo ženklai, bet dar brangesnis gretą stabtelėjusio žmogaus prisipažinimas: mane kartais gelbsti ir veda jūsų kūryba. Ir nereikia paversti tokio prisipažinimo visuomenės aprobuotais žymenimis. Siela krūpteli ir nušvinta, kaip krūpteli ir nušvinta pro miegus augantis vaikas“.

Jau išleista trylika Roberto Keturakio knygų, tarp jų – skaudus, širdimi parašytas romanas *Kulka Dievo širdy*, pasakojantis apie mūsų tautos rezistenciją. Ši knyga premijuota laikraščio *Lietuvių balsas* (Čikaga, JAV) literatūriniame konkurse. 2005 m. pasirodė dvi naujos R. Keturakio knygos: eilėraščių rinkinys *Ir niekad vėlai* bei dvidešimt keturių pasakų knyga *Ahasferas*.

1961 metais kukliu eilėraščių rinkinuku *Saulėtekis kely* debiutavęs, poetas teigia, kad pirmuosius jo eilėraščių spausdinius kažin ar įmanoma pavadinti tikrąja kūrybos pradžia. „Tas sovietinis spaudos laikas greitai nukirsdavo bet kokią bandymą atitrūkti nuo regimų pavidalų į grožio, kurio neįmanoma įvardinti, pilnatvės ir dvasinio švytėjimo užribius, be kurių žodis neprispildo aukštumos“, – apgailestavo R. Keturakis.

Dėl šios priežasties R. Keturakis teigia, kad jo kūrybinis kelias neturįs pradžios, panašios į Jono Aisčio kaip poeto pradžią – 1926 metais *Ateities* žurnale paskelbtą eilėraštį „Gegutėlė“: *Ir atskrido, atplasnajo gegutėlė / Vyšnių sodan – / O tada toks baltas vyšnių sniegas krito...*

„Paprastumas, šnabždesys, kasdienybė, palengva tampanti paslaptimi, dvasią užkerinti muzika – tai tikrasis Jono Aisčio balsas, – kalbėjo R. Keturakis. – Aš tik neseniai pradėjau atpažinti savo paties balsą kūryboje. Vadinasi, ateinu iš dykumos“.

R. Keturakis – ir Vytauto Didžiojo universiteto leidyklos vyriausiasis redaktorius, į gyvenimą palydėjęs kelias dešimtis knygų. Labai daug dėmesio jis skiria ir jaunųjų poetų globojimui bei skatinimui. „Ilgą laiką dirbau *Nemuno* žurnalo literatūros skyriuje, kur vienas svarbiausių uždavinių buvo jaunųjų rašytojų skatinimas, palaikymas, vertinimas. Todėl jaučiu atsakomybę už talentingų jaunų literatų ieškojimus, atradimus, vertybes, likimus, – sakė R. Keturakis. – Žinau, kad ne aš nulemsiu literato pasirinkimus ar likimą, bet jaučiu, kad galiu kartu su juo svarstyti, ką laimi suvokiantis jam atsiveriančias galimybes ir ko netenka tas galimybes apeinantis – su baime žvilgtelėti į slaptinę Būties bedugnę“.

Parengė Eglė Naprytė

Robertas Keturakis

ŽVAIGŽDUMA

2003 01 – 2003 12

(languotas sąsiuvinis)

Ateinu

Klaidina veidrodžiai. Ir kaukės kelios,
žaismingai keitėsi, išnyks staiga.
Pabaigoje tau atsivers kaip kelio
prasmegęs vingis – tavo pabaiga.

Tik neapverkite mirties. Sudievu
visiems kuriuos pasiekti dar galiu.
Kažkas mane liūdnai stebės – gal Tėvas?
kaip ateinu bedugnės kraštelio –

Plunksnelės

Į ką įsikūnysiu – spėki
likimą sukeisiu – su kuo?
Jau vietos užimtos – lieka
vien linksmas pakrantės akmuo

Už giesmę iš rūko sudėtą
už kelią kuriuo žengs kiti
esu pasirinkęs sau vietą
karščiuojančiojo tavo naktį

Regėjai kaip smiltrendrės stiebias
ir vasaras juosia kelias?
Atrodo esu ten paslėpęs
žuvėdros lakias plunksneles

Tai kas kad pagarbiai pasveikina
tai kas kad karūną uždės –
nutolsta kas vieniša laikina
nutolsta – ir nieks neminės

Galia

Amžių kaukolėm kylant į viršų
pralaimėjimas urzgia šalia
nes buvai kurį laiką užmiršęs
kaip pavirsta nyki negalia
į sukrvintą bundančią jėgą
kurios vardo nežino žmogus
Kai jau viskas išsenka ir nieko
neturi – priartėja Dangus

Kur broliai užaugo

Tai ne aš – tai tik mano svajonė keista
dvelksmas Angelo Dievo nelyg baziliko
Paprasyti kad žvakė neužpūsta
liktų ten kur buvau ir kur nieko neliko

Tai ne aš – tai vien Tu man ramybės meldi
ir nuslinksiu šešėliu per žydintį lauką
kad mirgančios žvakės švieselė gaudi
nuvestų kur broliai užaugo

Lūpų tamsa

Taip mums primena tiesą
išėję taip vainikai mirtim atsiduoda
marmuriniais veidais papilkėję
juoda juoda – kaip prarajo juoda

Leisk ir man pailsėt valandėlę
leisk ir man prisiliesti prie svečio
Nuo grindų rožės žiedą pakėliau –
ačiū Tau kad atsiminei ačiū

Taip ir eisi be laimės be vietos
ten ir liksi kur gimęs esi
Liūdesy tavo lūpos dulkėtos
tavo lūpų tamsa liūdesy

Apie

Ruošiuosi parašyti trumpą laišką
apie ankstyvo ryto tuščią dangų
ir horizonto geometriją kur eglių
dantytą liniją sujungia žvilgsnį
su sielos stovišku vienišumu

Tačiau kalbėsiu tik apie praeivį
kuris norėjo man ištieti ranką
ir pasakyti : mėnesis vėl jaunas –
ar pastebėjote koks atviras dangus ?

Bet nepasakė – ką gi turi būti
vienišesnių nei mes nei šitas medis
nulaužytom šakom nei siela
kuri man regis bijo savo vardo
kad niekas nesuvoktų jog neturi
sesers nei brolio – nieko vien tik
ankstyvo ryto pilką dangų

Gal dar mane kurio laiške
bus parašyta apie ir apie

Aš buvęs

Nepavėluosiu čia bet ir tenai suspėsiu –
tiktai širdis nujaus kuriam kely esu
Aš jau išeinantis todėli palydėsiu
visu gyvenimu – visu

Išnykt staiga kad Tu neišsigąstum
ir kad nesusitiktum su mirtim
šešėlis praeities toks didelis kad skęsta
tenai kas dar galėtų būti dabartim

Apsiverčia vaivorykštė ir laužia skliautą
perpus ir čia jau svetimas jauties
Tu nebijok – aš buvęs ir todėl neskauda
Tu nebijok – ir Tau jau neskaudės

Snieguolė

Snieguolės žiedą baltą pro sniegus
žiemos išsuodintus nedrąsiai kelia –
koks lengvas žiedas koks trapias sunkus
kaip primena užpustomą ugnelę

Ten šerkšno raštai ant melsvų langų
ten į ledus išalus septynspalvė
aušra aštri kad net paliest baugu
ir vakarų dangus atolydyje želvas

Gal Tau skirti to mito atšvaitai
varvekliuose ir sausledžio pavėsy
todėl tiek skaidrumos ir taip lėtai
beržų krauju į samanas lašėsi

Todėl padangė tviskanti gili
ir toks bedugnis atitirpęs tolis
Diena ant delno leidžiasi tyli
pro sniegą panaši į tekančią snieguolę

Pilkėja

Sudie sudie ! Aš nežinau kaip miršta
tiktai žinau kaip debesys išgirsta
ūkiamą vėjo

Sudie ! Pilkėja vasaros mėlynė
atsiminimą liūdesys išpynė –
gal paskubėjo ?

Sudie ! Yra takai tačiau nekrinta
ten žiedlapiai nuo žydinčių žibintų –
drugiai numirę

Sudie – matyt tada prisispavė
mėnulio jūra ir žvelgimas Tavo
pro juodą girią

Jau Liudui

Dvasia prieš laiką neišauš atrodo –
šešėliams nuovargiui ir tylai priklausai
Ko nebaigiau – užbaigs pražydę sodai
ir volungė beržuos ir vakaro gaisai

Iš viso liūdesio – tiktai sugniaužti pirštai
tiktai nuvytusią žiedų mirtis graži
Jau negirdžiu kaip vieniši pravirksta
arba tamson nugrimzta vieniši

Sutramdyk neviltį kad saulė nenukristų
save delnais apglėbęs per pečius
Atrodo kad gyvenimą pažįstu –
tą skubantį alsavimą pakol nuščius

Gera kad buvome vaikai tikėję
ta volunge tuo beržu tais gaisais
Ir veidas jau pro ašaras šviesėja
ir atsiveikinti galiu jau su visais

Negesinkit šviesos

Negesinkit šviesos nesumerkit akių
neuždenkit nei veido nei lango
melskitės muškite į varpą sykiu
žvelkite į rūškaną Dangų !

Jie stvėrėsi virvių šokdino varpus
į dangų žvelgė į kelią
giedojo bet vėjas vien ūkė žvarbus
ir niekur jokio ženklelio

Vis gilėjo tylą po padange blyškia
lyg bepročius daužė lyg girtus
ir kai kruvinus varė jie rodė kažką
ir šnabždėjo: ateina... išgirdo...

Antikos pamokos

B. Kazlauskui

Aš nežinau ar kas nors išsigąstų
teologėjo suveržto viela
ir skundo pasimetusio Oresto:
kaip neišreiškiamą atskleist tyła ?

Aukšti trojėnai o achajai smulkūs
apakę prisikels ir ves aklus
gyvent atėję greit pavirs į dulkes
ar smėlį byrantį pro susmauktus stiklus

Giedok Tekmesą sunešiotą drobę
sandulų dirželius sidabrinus
ar dainių kur hegžametą dar suopia
apglėbęs pralaimėjusius senius

Giedok kelionės lazda juodą mėlą
kad mus Atėnė išdavė nes tuo metu
įvirto barbarai į karčiamą vėlavę –
kalbos nemoku jų bet suprantu !

Užtenka

Irutei

Pamažu palengva į savo grumstą sugrįšiu
likimą į mazgą sumegsiu ar į kelis mazgelius
Dar taip neseniai reikėjo pasaulio viso
o dabar vieno lango užtenka – ir tas per gilus

Gudri patirtis – ji vis stengias surasti landą
kur nieks nesubyra į dulkes ir nieko nėra rūš-
taus
nors iš tolo girdi kaip iš lengvo dalgį galanda –
tau mano mielas tau

Pamažu palengva į savo grumstą sugrįšiu
kam patinka – eikite keliais sukitės vėlei ratu
Sąmonė žvelgia akim primerktom vagišio
bet nebijau nes apšvarino ką tik ir dairo kitų

Kaip ir tada

Lotyniški ženklai aukšti garsai
pavirsta tavim ir kasdienybėn smelkias
ciboriumas minčių ir prasmės ištisai
lakštingalėtos balsės ir diftongų smalkės

Kas susitaikys kas piktai kapstys
užuolankas draudimų – Dieve mano
garsų tankmėj išnykus paslaptis
palauks tylos – kaip ir tada po Tvano

□

Dar du ateitininkijos didieji

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Tatjana Maceinienė. *TIKĖJIMAS IR ATEITIS. Ignas Skrupskelis ir Pranas Dielininkaitis. Aidai. Vilnius. 2006. 164 puslapiai, minkštas viršelias. Kaina 11 dol.*

Prieš porą metų ta pati autorė parašė knygą *Ne tikrovės drumzlėse, o idealo šviesoje*. Toje knygoje buvo aptarti Lietuvos kultūrininkai – prof. Juozas Brazaitis, prof. Zenonas Ivinskis ir dr. Juozas Girnius („Trys ateitininkijos didieji“, *Draugas*, 2003.10.9.) Dabar prie jų jungiasi dar du didieji – tai Ignas Skrupskelis ir Pranas Dielininkaitis. Knygos galiniame puslapyje teigiama, kad knygoje yra biografinės apybraižos apie du labai skirtingus ir labai panašius tarpukario ateitininkų veikėjus, dirbusius dėl geresnės Lietuvos ateities. Skaitytojui pažadama, kad apybraižose skleistis tuometinės Lietuvos politinė atmosfera, jos atvaizdas spaudoje bei intelektualų pastangos priešintis ir reaguoti į dažnai tragiškus to meto gyvenimo poslinkius.

Pratarmėje primenama, kad tie, kuriems rūpi Lietuvos ateitis, negali nesidomėti Lietuvos istorija, kurioje nemažai susirėmimų už laimingą Lietuvos ateitį. Kas buvo tie žmonės, kuriems Lietuvos ateitis rūpėjo daugiau negu sava? Atsakymas: Tai buvo grupė ateitininkų, jaunų mokslininkų, visuomenininkų, kurie nutarė visoms negerovėms spirtis žodžiu ir veiksmu. Jų tikslas buvo kurti tobulę Lietuvą. Jie visi priklausė jaunesniųjų katalikų sąjūdžiui. Į jį jungėsi jauni, Vakaruose studijavę žmonės: Juozas Ambrazevičius, Kazys Bauba, Pranas Dielininkaitis, Adolfas Damušis, Jonas Grinius, Zenonas Ivinskis, Juozas Katilius, Vytautas Vaitiekūnas, Juozas Keliuotis, Juozas Leimonas, Antanas Maceina, Pranas Mantvydas, Juozas Meškauskas, Jonas Pankauskas, Pranas Padalskis, Antanas Vaičiulaitis, Ignas Skrupskelis ir kiti.

1936 m. vasario 26 d. *Naujoje Romuvoje* buvo paskelbta politinė deklaracija „I organiškoms valstybės kūrybą“, kurią pasirašė šešiolika asmenų. Ne visi jie buvo vienodai aktyvūs rengiant šią deklaraciją. Iš pasirašiusių autorė išskiria šešis – Ambrozaitį-Brazaitį, Dielininkaitį, Grinių, Ivinskį, Maceiną ir Skrupskelį. Ji taip pat prisimena kun. Stasį Ylą, kuris nemažai prisidėjo, bet dėl aplinkybių tos deklaracijos negalėjo pasirašyti.

Nekaltoji ateities auka

Pirmoji knygos dalis, pavadinta „Nekaltoji ateities auka“, skiriama dr. Ignui Skrupskeliui aptarti. Baigęs aukštus mokslus, jis galvojo apie akademinį darbą, bet ten jam nebuvo vietos. Tad jis nuėjo į spaudos darbą. 1928–1929 m. jis taip pat ėjo Ateitininkų federacijos generalinio sekretoriaus pareigas. Kartu su federacijos vadu Stasiu Šalkauskiu, spaudos atgavimo 25-mečio proga paruošė atsisaukimą, iškeliantį spaudos galybės reikšmę. Atsisaukime pabrėžta, kad katalikai inteligentai turi būti tikri spaudos darbininkai, jos šelpėjai, organizatoriai, moraliniai rėmėjai, kovotojai už tiesą ir dorą.

Tatjana Maceinienė yra įsitikinusi, kad pagrindinis jau minėtos Deklaracijos dėl organiškoms valstybės kūrybos autorius yra Ignas Skrupskelis. Jo vardas taip pat glaudžiai susijęs su dviem reikšmingais lietuviškos spaudos leidiniais – žurnalu *Židinys* ir dienraščiu *XX amžius*. Šie leidiniai tapo jo aktyvios veiklos pagrindiniu baru. Autorė primena, kad tikras žurnalistas yra aukštos kultūros, plataus išsilavinimo, tvirtų moralinių principų, gilių idėjinų įsitikinimų žmogus, tiki-

tysis, pasiryžęs aukotis, inteligentas. „Skrupskelis kaip tik ir buvo tikras žurnalistas“ (psl. 38). Nors *Židinys* klestėjo, jis pats 1924–1936 m. parašė „vos keletą straipsnių“ (psl. 42). Tuo tarpu Deklaracijos skelbėjai nusprendė leisti savo laikraštį. Laikraštis gimė netikėtai, tuoj po Deklaracijos paskelbimo. Lietuvos katalikų dienraštis *Rytas* tautininkų valdžios buvo uždarytas trims mėnesiams. Buvo nutarta leisti naują katalikų nepartinės bazės dienraštį pavadinimu *XX amžius*. Pirmasis jo numeris išėjo 1936 m. birželio 24 d. Skrupskelis buvo vienas iš aštuonių šio dienraščio organizatorių, o nuo 1939 m. rugsėjo 9 d. pradėjo eiti dienraščio vyriausiojo redaktoriaus pareigas. 1938 m. buvo išrinktas Ateitininkų sendraugių sąjungos pirmininku.

Ignas Skrupskelis gimė 1903 m. spalio mėnesį. Data nepažymėta. Gimė Melgužės dvare, Šiaulių apskrityje, paprasto darbininko Albino Skrupskelio daugiavaikėje šeimoje, kurioje augo dešimt vaikų. Ignas buvo vyriausias. Tikėjimas padėjo išgyventi sunkius laikus ir stiprino pasiryžimą įveikti nepriteklius. Šiaulių gimnaziją baigė 1924 m. Lankė pradžios mokyklos mokytojų kursus ir juos baigęs pradėjo dirbti mokytoju Kaišiadoryse. Tuo pačiu važinėjo į Kauną ir klausė paskaitų Teisės fakultete. Vėliau įstojo į Teologijos – filosofijos fakultetą ir studijavo germanistiką pas prof. Juozą Eretą. Po to studijavo užsienyje ir 1932 m. Vienoje gavo daktaro laipsnį už disertaciją apie lietuvių XVIII a. vokiečių literatūrą.

Anot knygos autorės, Ignas Skrupskelis ilgai neįsijautė gresiančio pavojaus iš rytų. Jo parašyti straipsniai 1939 ir 1940 m. byloja, kad jis patikėjo Sovietų Sąjungos ir Lietuvos savitarpio pagalbos sutartimi, kuri buvo pasirašyta 1939 m. spalio 10 d. Maskvoje. Pagal šią sutartį Lietuva atgavo Vilnių, o Tarybų Sąjunga į Lietuvą įvedė tam tikrą skaičių ginkluotų pajėgų. Buvo tikėtasi, kad atskračius autoritetinio tautininkų režimo, bus galima pradėti kurti išsvajotą organiškąją valstybę, pagrįstą krikščioniškomis ir tautinėmis vertybėmis.

Ignas Skrupskelis

Marijampolės Ateitininkų filosofijos sekcijos vadovai 1922 m.: Pr. Dielininkaitis, K. Šapalas ir P. Pupius

Paskutinis Igno Skrupskelio straipsnis *XX amžiuje* (1940.6.26) buvo „Savos tautinės brangenybės“. Jame jis tarsi maldavo tas brangenybes branginti, nepamiršti kas sava. Tuo tarpu nauja valdžia jį įtraukė į nepageidaujamų ir pavojingų žmonių sąrašą ir jam reikėjo dienraštį už maždaug poros savaitių palikti. Redagavimą perėmė prof. inž. Steponas Kolupaila, tačiau neilgam, nes rugpjūčio 1 d. *XX amžius* savo skaitytojams pranešė, kad yra uždarytas. Pats Skrupskelis vyr. redaktoriaus kėdę paliko liepos 7 d., o liepos 12 d. jau buvo suimtas. Tą pačią dieną buvo suimtas ir jo bendradarbis Pranas Dielininkaitis.

Kauno kalėjime Ignas Skrupskelis išbuvo iki 1941-ųjų metų kovo pabaigos. Kovo 31 d. jam teko atsisveikinti su tėvyne, su namais, su šeima – su viskuo, kas jam buvo brangu. Pagal teismo nuosprendį, jis buvo nuteistas 8 metams sunkių darbų Vorkutos Pečlage. Iš ten vienas lietuvis perdavė šią žinią: „Sušalęs susirgo, nespėjo atsikelti į darbą, patrauktas nukrito nuo narų, susitrenkė į žemę. Gulėjo ligoninėje, mirė 1942 m. gruodžio mėn. pradžioje“ (psl. 88).

Biografijos faktuose aprašyta ir Igno Skrupskelio šeima: žmona Alina Petrauskaitė-Skrupskelienė (1904–1994) – mokytoja, liuanistė, ateitininkė. Šeimoje augo trys vaikai: vyresnioji Enata Skrupskelytė – bibliotekininkė, gyvenanti JAV; Viktorija Skrupskelytė – žinoma literatūrologė, profesorė, šiuo metu dėstanti Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Sūnus Kęstutis Ignas yra istorijos filosofijos profesorius, gyvenęs JAV ir dėstęs South Carolina universitete.

„Ant laimingos ateities altoriaus“

Tai antrosios knygos dalies pavadinimas, esantis 95 puslapyje. Šioje dalyje dėmesys skiriamas Pranui Dielininkaičiui. Autorės aptarimu, jis buvo ne tik vienas pačių aktyviausių ateitininkų, bet ir vienas veikliausių jaunesniųjų katalikų sąjūdžio, pradėjusio formuotis apie 1933 metus, dalyvių. Jis priklausė tam sąjūdžio sparnui, kuris siekė pakeisti ne tik kultūrinį, bet ir politinį Lietuvos gyvenimą.

Pranas Dielininkaitis, kaip ir kiti jo bendraminčiai, kilęs iš labai religingos šeimos. Į ateitininkų gretas įsijungė būdamas 17 metų. Jo pasaulėžiūra pradėjo formuotis šeimoje, o išsivystė ir susiformavo ateitininkuose. Dievas duoda principus ir malonės jėgą, o žmogus šiuos principus

Išeivijos archyvai – problemos ir situacijos

JOLANTA BUDRIŪNIENĖ

XXa. viduryje susiklostę istoriniai įvykiai nulėmė Lietuvos bei kitų kaimyninių Baltijos šalių – Estijos ir Latvijos didžiosios inteligentijos dalies priverstinę emigraciją į Vakarų Europos, Amerikos žemyno šalis, Didžiąją Britaniją, Australiją. Per penkis dešimtmečius mūsų tautiečiai užsienyje sukaupė įspūdingą kultūrinį ir intelektualinį palikimą. Tai atspindi gausi šio laikotarpio įvairių mokslo šakų, meno, grožinės literatūros leidyba. Remiantis naujausių bibliografijų duomenimis galima teigti, kad 1945-2000 m. lietuvių išeivijoje pasirodė arti 10,000 pavadinimų knygų lietuvių ir užsienio kalbomis. Gausios mūsų tautiečių visuomeninės, kultūrinės, religinės, politinės organizacijos leido įvairaus periodiškumo laikraščius, žurnalus, informacinius biuletenius. Įskaitant Vokietijos pabėgėlių stovyklų laikotarpį, jų skaičius turėtų būti artimas 1,000 pavadinimų. Priverstinėje tremtyje veikusių politinės partijos, visuomeninės organizacijos, judėjimai sukaupė gausius savo darbo veiklą liudijančių dokumentų rinkinius. Įdomūs ir labai vertingi pavienių asmenų – meno, mokslo, kūrybos žmonių veiklos kelių žymintys archyvai, daug naudingos informacijos sukaupia aktyvių visuomenės veikėjų, lietuvių rėmėjų, kovotojų už Lietuvos laisvę personalinės bibliotekose. Deja, bėgant metams, augant naujoms kartoms, keičiantis gyvenimo sąlygoms, interesams, veiklos pobūdžiui, daugeliui ilgus metus kauptų kolekcijų iškyla realus išlikimo pavojus. Supratus ir įvertinus, koks svarbus Lietuvos istorijai, jos objektyvių įvykių atskleidimui ir aprašymui yra šis unikalus, su niekuo nepalyginamas lobynas, kyla susirūpinimas dėl jo ateities, išlikimo ir išsaugojimo.

Giliau pamąstyti lietuvių išeivijos rankraštinio ir publikuoto archyvo klausimu paskatino ir š. m. birželio 27 – liepos 1 d. Tartu, Estijoje, vykusį tarptautinę konferenciją „Baltijos archyvai užsienyje“. Renginio organizatoriai – Tartu literatūros muziejus, Estijos nacionalinis archyvas ir Karlo Ristikivi draugija į vieną būrį sukvietė apie 120 dalyvių iš dešimties pasaulio šalių – Australijos, Kanados, Suomijos, Vokietijos, Latvijos, Lietuvos, Švedijos, Rusijos, JAV, Estijos. Konferencijos dalyviai – trijų Baltijos valstybių atminties institucijų atstovai, taip pat užsienyje įsikūrusių mūsų tautiečių organizacijų nariai buvo pakviesti įvertinti dabartinę į tėvynę grąžintų ir dar užsienyje tebesančių išeivijos archyvų būklę, pasidalinti patirtimi apie šių archyvų tvarkymą ir su tuo susijusias problemas, numatyti tolesnį bendradar-

biavimą tarp tautinių bendruomenių užsienyje ir atminties institucijų tėvynėje, užmegzti glaudesnius kontaktus tarp Baltijos kraštų bendruomenių bei jų kultūrinio palikimo besirūpinančių valstybinių organizacijų Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje.

Svarbiausios renginio metu gvildentos temos – rankraštinių bei spausdintų archyvų rinkimo, tvarkymo ir sisteminimo, tinkamų saugojimo sąlygų parinkimo, dokumentų skaitmeninimo problemos. Gausių diskusijų sulaukė vieno iš pranešėjų, Toronte įsikūrusio Tartu instituto archyvų bei bibliotekos atstovo Roland Weiler išsakyta nuomonė dėl archyvų grąžinimo į tėvynę. Viena-reikšmiško atsakymo į šį klausimą nebuvo pateikta, kalbėjusieji šia tema išsakė tris skirtingas pozicijas. Dalis pasisakiusių išreiškė nuostatą, jog dėl objektyvių priežasčių mažėjant poreikiui studijuoti šiuos archyvus bendruomenės nariams, tiksliau būtų juos perduoti saugoti į istorinę tėvynę. Išeivijos atstovai tų šalių, kuriose bendruomenės nariai yra pakankamai veiklūs, tvirtino galį tvarkyti ir saugoti archyvus savo pajėgomis. Žinoma, tam reikalingos atitinkamos dokumentų saugojimo sąlygos, galimybės kataloguoti, restauruoti, mikrofilmuoti ir pan. Konferencijos metu taip pat nuskambėjo nuomonė, jog užsienyje sukaupiti išeivijos archyvai yra tos šalies istorijos bei kultūros dalis, ir galėtų būti perduoti valstybės archyvams.

Daug vieningiau buvo pritarta Roland Weiler nuomonei dėl turimo rankraštinio ir spausdinto kultūros paveldo skaitmeninimo. Spartus pažangių technologijų, naujų modernių programų kūrimas turėtų pasitarnauti ir kultūrinio paveldo tvarkymo, jo išsaugojimo ateities kartoms vardan. Žinoma, šis procesas pareikalautų didelių finansinių išteklių, vieningo darbų koordinuojančių bei vykdančių institucijų bei asmenų sutarimo bei sutelkto darbo, taip pat tvirtai išsakyto valstybinio požiūrio egzodo archyvų unikalumo, jų ypatingos svarbos istorinio bei kultūrinio šalies kontekstui klausimu. Naujos elektroninės archyvų saugojimo formos žymiai palengvintų paieškos kelius ir sąlygas visiems, tyrinėjantiems išeivijos istoriją, kultūrą, įvairias meno ir mokslo sritis, skatintų kuo skubiau užpildyti per pusę amžiaus susidariusias lietuvių diasporos įvairiapusės veiklos pažinimo, mokslinio tyrinėjimo bei vertinimo spragas.

Per penkiolika nepriklausomybės metų Lietuvą, Latviją bei Estiją pasiekė gausios išeivijos asmenų ir organizacijų archyviniai dokumentai, asmeninių bibliotekų siuntos. Jos paskleistos po visą šalį ir saugomos įvairiose institucijose. Dažnai

kolekcijų patekima į biblioteką, archyvą, kitą organizaciją lemia dovanojančio asmens apsisprendimas. Kartais norą perduoti dokumentus vienai ar kitai institucijai sąlygoja atsitiktinės aplinkybės. Todėl visiškai natūralu, kad, tarkim, Lietuvoje išeivių dovanotos kolekcijos saugomos ne tik didžiųjų miestų archyvuose, bibliotekose ar kitose panašią paskirtį turinčiose institucijose, bet ir periferijoje. Besidomintys kuria nors tema, studentai ar mokslo darbuotojai dažnai pritrūksta informacijos, kur ieškoti juos dominančios medžiagos, dar sunkiau sekasi ją sukaupiti iš užsienyje saugomų archyvų. Todėl labai palankiai konferencijos metu buvo sutikta nuomonė dėl internetinio portalo, talpinančio informaciją apie archyvų sudėtį bei saugojimo vietą Lietuvoje, kitose Baltijos bei pasaulio šalyse, sukūrimo. Reikia pripažinti, kad tokios susistemintos informacijos Lietuvoje iki šiol nėra. Ne visos bibliotekos, archyvai, kitos tokius dokumentus saugančios institucijos yra spėjusios parengti išsamius elektroninius katalogus ar bent pateikti informaciją apie archyvų sudėtį. Dažnai apie pasikeitusius kolekcijų savininkus galima sužinoti tik iš atsitiktinės žinutės spaudoje. Nereti atvejai, kad to paties asmens, jau nekalbant apie stambias organizacijas, dokumentai yra patekę skirtingų institucijų žinion. Tada sisteminimas tyrinėjimas dar labiau apsunkinamas. Informacinis archyvų portalas leistų taupyti brangų mokslo žmonių laiką ir nepasiklysti didžiuliame saugomų archyvinų dokumentų masyve.

Konferencija „Baltijos archyvai užsienyje“ išryškino ir vieną labai liūdinantį faktą – nors Estija, Latvija ir Lietuva turi daug bendrų istorinių bruožų, kol kas tenka tik apgaildestauti, kiek mažai, ypač tėvynėje, yra žinoma apie kaimyninių šalių pastarojo pusės šimtmečio emigracijos istoriją, tenykščių diasporų veiklą. Po nepriklausomybės atkūrimo Baltijos šalyse dar mažai tenagrinėti bendri kaimyninių šalių emigracijos bruožai, veiklos įvairiose sferose ypatumai. Todėl ši konferencija buvo labai naudinga ir pažintine prasme. Gausiai estų bendruomenėms užsienyje atstovavę delegatai atskleidė savo diasporos veiklos bruožus ir kryptis, patirtimi, kaupti ir tvarkant į tėvynę grąžiusius archyvus, dalinosi Estijos atsakingų institucijų atstovai, savo darbo problemomis pasidalino Latvijos valstybės archyvo darbuotojai bei Kanados latvių atstovai. Apmaudu, kad renginyje neišvydome išeivijos lietuvių atstovų. Jų sukaupta patirtis archyvų

Nukelta | 8 psl.

Išeivijos archyvų šaltiniai

Estijos literatūros muziejus
Estijos valstybės archyvas
Estijos dailės muziejus
Estijos sporto muziejus
Estijos nacionalinė biblioteka
Talino universiteto akademinė biblioteka
Tartu universiteto biblioteka
Tartu viešoji biblioteka
Viru apskrities biblioteka
Tartu universiteto Estų išeivijos tyrimo centras
Tartu universiteto Archyvistikos katedra
Tartu universiteto Estų literatūros katedra
Estų kultūros draugijų sąjunga
Užsienio estų susivienijimas
Estų evangelikų liuteronų cerkvės konsistorija
Žurnalas *Akadeemia*
Estų išeivijos archyvas Australijoje

Toronto Tartu universiteto archyvas ir biblioteka
Centrinis estų išeivijos archyvas Kanadoje
Estų išeivijos archyvas JAV
Baltijos archyvas
Estų nacionalinis kongresas Švedijoje
Baltijos studijų centras Stokholmo universitete
Toronto universiteto estonikos katedra
Tartu institutas Toronte
Kanados Estų istorijos tyrimo komisija
Estų dailės centras Toronto
Estų kultūros susivienijimas Kanadoje (Vancouver)
Minnesota estų draugija
Kiolno estų draugija
Estų etnografinis būrelis Australijoje
Sankt-Peterburgo estų draugija
Maskvos estų draugija

Krasnojarsko estų draugija
Karelijos regioninė visuomeninė organizacija Draugystės su Estija draugija „Židinys“
Tomsko srities Beriozovkos vidurinė mokykla
Tuglaso draugija
Latvijos valstybės archyvas
Kanados latvių nacionalinė federacija
Baltų federacija Kanadoje
Pasaulinė laisvųjų latvių federacija
Lietuvos centrinis valstybės archyvas
Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka
Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos institutas
Stanford universiteto Hoover instituto archyvas
Minnesota universiteto Emigracijos istorijos tyrimų centras

Ateitininkijos didieji

Atkelta iš 6 psl.

realizuoja savo gyvenime. Pasak Juozo Brazaičio, jis buvo „visuomenininkas praktikas“. Čia pat randama įdomi knygos autorės pastaba, kurią cituoju: „Tačiau man žodis ‘visuomenininkas’ režiaus. Gal todėl, kad sovietmečiu buvo iškreiptas tikrasis jo turinys, o pats žodis įgavo nemalonų ir net neigiamą atspalvį, nes būtent tada aktyviais visuomenininkais tapdavo žmonės, kurie žūtbūt norėjo prasisiveržti į valdžią, padaryti karjerą, žodžiu, žmonės, kurie siekė naudoti sau. Gaila, kad tikroji šio žodžio prasmė taip ir liko (bent man) užteršta“ (psl. 97).

Ignas Skrupskelis buvo „rašto“, parašyto, o ne iškalteto, žodžio žmogus. Tuo tarpu Pranas Dielininkaitis buvo iškalteto žodžio žmogus. Jis irgi rašė, bet nedaug. „Jis buvo labai komunikabilus žmogus: be žmonių negalėjo būti, nes tik žmonės, rūpinimasis jais buvo jo gyvenimo tikslas. Tikrai sunku įsivaizduoti Dielininkaitį, sėdintį ištisas dienas prie rašomojo stalo ir rašantį... Bet labai lengva įsivaizduoti jį kalbantį iš tribūnos, reikalaujantį, smerkiantį, įrodinėjantį... Sunku įsivaizduoti jį rašantį filosofinį traktatą ir net disertaciją, bet lengva – rašantį manifestą, deklaraciją, atsisaukimą“ (psl. 114).

Tačiau Lietuvoje visuomeniniam darbui buvo nepalanki politinė atmosfera. Tautininkų valdžia į visuomeninę veiklą, kuri nebuvo jų partijos kontroliuojama, žiūrėjo neigiamai. Išsivystė konfliktas tarp tautininkų ir ateitininkų ir 1930 m. rugpjūčio 30 d. valdžia uždraudė visas moksleivių organizacijas, išskyrus skautus. „Prasidėjo aštri kova tarp ateitininkų ir valdžios. Ateitininkai buvo persekiojami... buvo varžomos piliečių teisės, griežtai cenzūruojama katalikiška spauda, prasidėjo tardymai, areštai, trėmimai... Ateitininkai tautininkų valdžiai buvo lyg ir vidaus priešai, kuriuos reikėjo sunaikinti“ (psl. 117).

Anot autorės, nuo to laiko prasidėjo Prano Dielininkaičio aktyviau-

sias ir produktyviausias gyvenimo laikotarpis. Jo šūkis buvo – „Gyvenimas visada priklauso drąsiems ir pasiryžusiems!“ 1935 m. pabaigoje jis aktyviai įsijungė į katalikų intelektualų grupę, pradėjusią kurti naujos valstybės programą. Pati deklaracija tapo protestu prieš egzistuojantį režimą. Dielininkaitis ėjo į mases, puoselėdamas krikščionišką socialinį auklėjimą, skleisdamas krikščionišką socialinę sampratą. Jis kalbėjo per įvairius susirinkimus, suvažiavimus, konferencijas. Autorė pastebi, kad Skrupskelio politinė veikla buvo ribotesnė, negu Dielininkaičio. Dielininkaičio auditorija buvo plati. Jis kreipdavosi į žmones tiesiogiai, kalbėdamas su jais. Toks bendravimas buvo reikšmingesnis ypač tarp paprastų žmonių.

„Dielininkaitis buvo pavojingas kiekvienam neteisingam režimui – ir savam, ir svetimam. Taip jis ir atsidūrė tarp dviejų ugnių. Savieji jį ištrėmė, ‘kaipo pavojingą valstybės saugumui ir viešajai tvarkai’, o svetimieji įkalino“ (psl.145).

Pranas Dielininkaitis gimė 1902 m. gegužės 5 d. Juškų kaime, Vilkaviškio apskrityje. Mirė 1942 m. balandžio 6 d. Šiauliuose, skambant Priskelimo varpams. 1924 m. baigė Marijampolės mokytojų seminariją. Po to, 1924-1928 m., studijavo sociologiją Kauno universiteto Teologijos – filosofijos fakultete. 1925-1927 m. Lietuvos universiteto studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas. 1933 m. Sorbonos universitete gavo daktaro laipsnį už disertaciją „Mokyklos laisvė ir valstybė“. Iki 1940 m. sovietų invazijos Vytauto Didžiojo universitete dėstė sociologiją ir valstybės teoriją. Daug dirbo su darbininkais ir 1934-1940 m. buvo Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos vicepirmininkas. Kaip jau minėta, 1935 m. įsijungė į jaunųjų katalikų sąjūdžio veiklą ir dalyvavo rengiant Deklaraciją. 1938 m. gruodžio 16 d., pagal tautininkų valdžios nutarimą už neteisėtą politinę veiklą ištremtas šešiams mėnesiams į Juškų kaimą Vilkaviškio

apskrityje.

1940 m. liepos 12 d. sovietų okupacinės valdžios suimtas ir nuteistas 8 metams į Sevostlagą (Vladivostoko lageris), tačiau 1941 m. birželio mėnesį Lietuvoje prasidėjus sukilimui ir sovietams pasitraukus, ištrūko iš kalinimo. Nuo 1941 m. rudens buvo Kauno universiteto Filosofijos fakultete Sociologijos katedros vedėju ir dėstė sociologiją.

Biografijos faktuose minima jo šeima: žmona Michalina Maižiūtė-Dielininkaitienė (1916-1996) – gydytoja, ginekologė, ateitininkė. Duktė Donata Linčiuvienė yra redaktorė, vertėja ir dirba Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Pabaigos žodyje knygos autorė išreiškia padėką kritusiems už pasiaukojantį darbą tėvynei ir tautai, už jų skleidžiamą idealo šviesą. Jos žodžiais, tai šviesa, kuri skaidrina jos gyvenimą ir jai neleidžia visai sunykti kasdienos slėniuose. Ji lieka dėkinga gyviems, nelikusiems abejingais jos pastangoms parašyti šią knygą. Paminėtas ir knygos išleidimo rėmėjas „Ateities literatūros fondas“.

Šios knygos aprašymo pabaigoje reiktų kai ką pakomentuoti. Pirmiausia, knygoje tik dvi nuotraukos, po vieną kiekvienam aprašomajam. Būtų buvę įdomu pamatyti jų daugiau. Viršelis dail. Tomo Vyšniausko. Reikėjo dar kartą pasitikrinti, kiek čia kūrybos ar kokio patrauklumo, ar simbolizmo. Ant tamsaus viršelio yra kažkokio rankraščio pavyzdys. Tai tikrai primena tik tamsią praeitį, nors pats knygos pavadinimas yra *Tikėjimas ir ateitis*.

Autorė mėgsta daug ką cituoti ir tuo savo knygai suteikia akademinį atspalvį. Puiku! Tuo pačiu ji dažnai, labai dažnai, tiesiog per dažnai, tose citatose kursyvu išskiria žodį ar du. Aišku, visur pažymėta, kad kursyvas yra jos, o ne citatos autoriaus. Pati knyga skaitoma palyginti lengvai ir kelia skaitytojo smalsumą. Tas smalsumas buvo tikrai užslopintas kelio likoje pirmųjų puslapių, skirtų Igno Skrupskelio asmenybei ir darbui. Visai be reikalo šiuose keliuose puslapiuose autorė tarsi su savimi diskutuoja, kodėl Skrupskelis pasirinko spaudos, žurnalisto darbą, užuot siekęs akademinės karjeros. Daug svarstymų, bandančių atsakyti į bet koki

Tatjana Maceinienė

„kodėl?“ yra bergždžias užsiėmimas, nebent tai būtų tarp filosofų. Tuo Tatjana Maceinienė susigundė ir „iklimpo“. Jos išvada irgi neįtikinanti: „...po neilgos kovos su savimi, su savo norais, jo ‘pagrindiniu interesu’ pasidarė tautos likimas. Todėl ir manau, kad jis sąmoningai atsisakė mokslininko karjeros“ (psl. 31). Įtikimėnis buvo knygoje cituojamas Juozas Brazaitis. Jo manymu, pats gyvenimas Skrupskeliui pastojų kelią į mokslinę profesiją. Tuometinės vyriausybės nepalankiai traktuojamas Teologijos – filosofijos fakultetas norėjo Skrupskelį angažuoti akademiniam darbui. Tačiau į šią vos nelikviduojamą mokslo istaigą Skrupskelis jau negalėjo patekti. Tą išryškino ir Juozas Girnius, teigdamas, kad „nesant tuo metu laisvos vietos universitete, jis nuėjo į spaudos darbą“ (psl. 26).

Šią knygą JAV platina ALF. Užsisakant knygą 11 dol. čekį rašyti ALF vardu ir siųsti: ALF, 15225 Seven Pines Avenue, Baton Rouge, LA 70817. □

Archyvai

Atkelta iš 7 psl.

tvarkymo klausimu, su tuo susijusios aktualios problemos bei konceptuali pozicija archyvų saugojimo klausimu neabejotinai būtų sulaukusios didelio susidomėjimo. Konferencijoje Lietuvai atstovavo Lietuvos centrinio valstybės archyvo Garso ir videodokumentų skyriaus vyresnioji archyvistė Daina Venskevičiūtė, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus vedėja Jolita Steponaitienė, aptarusi Lietuvos bibliotekose saugomas išeivų rankraštinės kolekcijas, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto mokslo darbuotojas dr. Linas Saldukas, pristatęs savo institucijos veiklos kryptis, bei šių eilučių autorė, kalbėjusi apie įvairiose pasaulio šalyse per penkias dešimtis metų sukaupą lietuvių išeivijos rankraštinę bei spausdintą archyvą, jo grįžimo į tėvynę procesą, pastangas supažindinti visuomenę su išeivijoje spausdintu žodžiu, rengiant knygų lietu-

vių bei užsienio kalbomis, atskirų pavadinimų periodinių leidinių bibliografijas, numatomus šios srities darbus ateičiai.

Konferencijos dalyvių pranešimuose iškeltos problemos, svarstymai ir siūlymai buvo apibendrinti ir vieningai priimti baigiamojoje sesijoje paskelbtame memorandume.

Memorandumas

Garantuoti Baltijos šalių archyvų išsaugojimą ir laisvą prieigą nepriklausomai nuo jų buvimo vietos, remiantis tose šalyse galiojančiais įstatymais ir archyvų saugojimo tradicijomis.

Efektoriau dirbti išieškant ir fiksuojant nežinomų archyvų buvimo vietą užsienyje ir tėvynėje.

Sukurti elektroninį – informacinį portalą, teikiantį informaciją apie archyvų buvimo vietą.

Ypatingą dėmesį kreipti į esamų archyvų būklę, sudaryti kuo palankesnes sąlygas jų saugojimui, rengti vertingiausių archyvų kopijas saugojimui bei teikimui vartotojams.

Sukurti tarptautinį bendradarbiavimo tinklą Baltijos archyvų klausimu, suvienijant kultūrinį

palikimą kaupiančias, tvarkančias ir tiriančias įstaigas bei organizacijas, taip pat tėvynėje ir užsienyje esančias diplomatas bei kitas institucijas, etnines bendrijas, organizacijas, draugijas, atskirus asmenis. Skatinti organizuotus išeivijos bendruomenių narių savo kultūrinio palikimo tyrinėjimus. Sukurti tarptautinę darbo grupę, koordinuosiančią informacinio centro kūrimą.

Teikti informaciją archyvų tvarkymo klausimu rengiant publikacijas, talpinant informaciją elektroninėse laikmenose, organizuojant seminarus, mokymo kursus ir t.t.

Remti ir skatinti mokslinius įvairių sričių išeivijos kultūrinio paveldo tyrinėjimus.

Organizuoti bendras akcijas rengiant temines išeivijos kultūrinio palikimo rinkimo ekspedicijas (kultūrinių draugijų istorijos, genealogines ir pan.)

Pateikti siūlymą žurnalui *Journal of Baltic studies* išleisti specialų numerį užsienio Baltijos archyvų tema.

Tarptautinės konferencijos „Baltijos archyvai užsienyje“ metu perskaitytų pranešimų elektronines versijas paskelbti internete.

Kitą tarptautinę konferenciją Baltijos archyvų klausimu organizuoti 2009 m. □